

РОЛЬ ПРЕДМЕТА ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Одним із питань, що визначає зміст кримінально-процесуального доказування, є питання предмета доказування. Важливе теоретичне та практичне значення предмета доказування постійно підкреслюється у кримінально-процесуальній літературі. Правильне встановлення змісту предмета доказування забезпечує цілеспрямованість і плановість у здійсненні кримінально-процесуальної діяльності, спрямовує зусилля відповідних суб'єктів на встановлення саме тих обставин, які мають правове значення для прийняття рішення по суті [2, с. 93].

Предмет доказування прийнято ототожнювати з сукупністю перерахованих в правовій нормі (а саме у ст. 91 Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI – далі КПК) обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні [4, с. 79]. Всі ці обставини мають значення для правильного вирішення кримінального провадження. Деякі науковці, підкреслюючи, що кожне кримінальне провадження є унікальним за набором обставин, котрі необхідно встановити, роблять несподіваний висновок, що регламентувати у кримінальному процесуальному законодавстві повний перелік обставин, що є обов'язковими до встановлення у кожному провадженні, є практично неможливим. У доказуванні беруть участь сторони, котрі самостійно, з урахуванням власної позиції, на основі закону, визначають коло питань, що є необхідними для дослідження [5, с. 171].

Не можна заперечувати унікальність кожного провадження, яка полягає в тому, що будь-яка подія відбувалася у певному місці, в певний час, конкретні особи вчиняли певні дії, керувались своїми мотивами тощо. Кожний злочин є «неповторним», але це не заважає в законодавстві та науці кримінального права застосовувати поняття складу злочину, під яким розуміють сукупність визначених законом ознак, що характеризують суспільно небезпечне діяння як злочин.

Склад злочину – це певна схема ознак діяння, яка складається з об'єкту, об'єктивної сторони, суб'єкту та суб'єктивної сторони. Для того, щоб забезпечити правильне застосування норм матеріального кримінального права, необхідно встановити фактичні обставини, на які, так би мовити, накладається схема – склад злочину, завдяки чому можна зробити висновок про те, чи мало місце посягання на захищений нормами кримінального права об'єкт, яке саме діяння було вчинене, чи містить воно ознаки об'єктивної сторони, чи вчинене таке діяння особою, що має ознаки суб'єкту злочину, яка форма та вид вини, мотиви, якими керува-

лася особа тощо. Отже, встановити під час досудового розслідування необхідно саме ті обставини, які дозволять зробити висновок щодо наявності (чи відсутності) в певному діянні ознак складу злочину, а також встановити інші обставини, що забезпечуватиме правильне застосування норми кримінального права (обставини, що слугуватимуть підставами для звільнення особи від кримінальної відповідальності чи покарання, полегшуючі та обтяжуючі обставини).

Таким чином, предмет доказування – сукупність обставин, що підлягають доказуванню у кожному кримінальному провадженні. Сукупність обставин, що входять до предмета доказування, визначена законом (ст. 91 КПК) і є обов'язковою та універсальною, незалежно від кваліфікації вчиненого кримінального правопорушення [3, с. 108].

Доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження, і саме правильне встановлення фактичних обставин справи, що здійснюється у формі доказування, є передумовою законного та обґрунтованого рішення [6, с. 32]. Предмет доказування має складну структуру, яка складається з таких елементів: 1) обставини, які становлять кінцеву мету процесу доказування (ст. 91 КПК); 2) проміжних (доказових) фактів – обставин, яка необхідно доказати на певному етапі розслідування для того, щоб за їх допомогою можна було дійти висновку про наявність обставин, які становлять кінцеву мету доказування; 3) допоміжних фактів – обставин, за допомогою яких можна встановити достовірність наявних доказів або відшукати додаткові докази [7, с. 12].

Особливість предмета доказування може проявлятися як у конкретному предметі доказування, оскільки особливе є формою прояву загальних закономірностей в окремих явищах, так і у загальному предметі доказування тоді, коли загальне вказує на відмінність об'єктів порівняння. У цьому випадку особливе виступає як загальне відносно конкретного і як менш загальне відносно більш загального. Такими особливими предметами доказування є: предмет доказування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх (ст. 485 КПК), а також обставини, що підлягають встановленню при провадженні про застосування примусових заходів медичного характеру (ст. 505 КПК) [2, с. 98].

Питання про структуру предмету доказування викликає суперечки в науковій літературі. Більшість авторів пропонують в предмет доказування включати тільки ті факти та обставини, які є кінцевою метою доказування, тобто, які необхідно встановити для вирішення провадження по суті. Інші автори пишуть про складну структуру предмету доказування [7, с. 13], але питання про те, які саме складові частини доцільно вбачати у предметі доказування, вирішують по-різному.

Отже, предмет доказування має складну структуру, включає три групи обставин, котрі підлягають доказуванню. І група: обставини, які необхідно доказати для ухвалення правильного рішення по суті кримінального провадження, ці обставини перелічені в ст. 91 КПК і є кінцевою метою доказування.

До II групи належать проміжні або доказові факти – це обставини, які необхідно доказати на певному етапі розслідування для того, що б з їх допомогою можна було зробити висновок про наявність або відсутність обставин, які є кінцевою метою доказування (тобто обставин першої групи). Якщо, наприклад, слідчий, прокурор, що розслідує вбивство, допитав свідка, який розповів, що бачив певну особу, яка заходила до потерпілого приблизно в той час, коли було вчинено злочин, то слідчий повинен перевірити такі дані і доказати, що саме ця особа (про яку давав показання свідок) знаходилась в оселі потерпілого під час вбивства. Надалі слідчий встановлює ще деякі обставини даної групи – те, що в цієї особи були знайдені речі потерпілого (треба встановити, що знайдені саме ті речі, що були викрадені у потерпілого), що підозрюваний погрожував потерпілому і т. ін. Всі ці обставини слідчий повинен доказати, а потім він використовує їх для того, щоб обґрунтувати свій висновок про те, що названа особа вчинила вбивство потерпілого.

III група: допоміжні факти – це обставини, за допомогою яких можна встановити достовірність наявних доказів, або відшукати додаткові докази. Так, скажімо, свідок, якого допитав слідчий, пояснив, що він чув, як підозрюваний погрожував потерпілому. У слідчого виникли сумніви щодо того, чи міг свідок, який знаходився на досить великій відстані від підозрюваного, чути його розмову з потерпілим. Для перевірки достовірності показань свідка слідчий провів слідчий експеримент і доказав, що свідок міг (або, навпаки, не міг) чути таку розмову. Визначити конкретний перелік проміжних та допоміжних фактів неможливо, він залежить від особливостей кожного кримінального провадження [7, с. 17–18].

Слід також згадати поняття «локальний предмет доказування». Необхідність в локальному предметі доказування проявляється в ході провадження в кримінальному провадженні, коли виникає необхідність вирішувати деякі питання, не пов'язані безпосередньо з вирішенням справи по суті, для чого потрібно встановити певні обставини. Така необхідність виникає, наприклад, в зв'язку із здійсненням слідчим суддею функції судового контролю. Отже, локальний предмет доказування – перелік обставин, які слід встановити, зокрема, при здійсненні слідчим суддею контрольних повноважень [1, с. 240]. Перелік таких обставин визначений в КПК відносно окремих питань, які вирішуються в кримінальному провадженні, і не пов'язані з вирішенням справи по суті.

Отже, обставини що підлягають доказуванню становлять його предмет. Предмет доказування має складну структуру, яка складається з таких елементів: 1) обставини, які становлять кінцеву мету процесу доказування; 2) проміжних (доказових) фактів – обставин, яка необхідно доказати на певному етапі розслідування; 3) допоміжних фактів – обставин, за допомогою яких можна встановити достовірність наявних доказів або відшукати додаткові докази.

Література:

1. Алєнін Ю. П. Локальний предмет доказування в кримінальному процесі / Ю. П. Алєнін, Т. В. Лукашкіна / Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – №4. – С. 240-242
2. Анохін А. М. Предмет доказування у кримінальному провадженні / А. М. Анохін // Наше право. – 2013. – № 2. – С. 93-98
3. Козаченко О. В. Кримінальний процес: конспект лекцій / О. В. Козаченко. – Миколаїв: Іліон, 2016. – 319 с.
4. Комісарчук Ю. А. Особливості визначення предмета доказування у кримінальному провадженні / Ю. А. Комісарчук // Актуальні проблеми доказування в кримінальному провадженні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 року, м. Одеса). – Одеса, Юридична література. – 2013. – С. 79-85.
5. Лобойко Л. М., Банчук О. А. Кримінальний процес: Навчальний посібник. – К.: Ваіте, 2014. – 432 с.
6. Лукашкіна Т. В. Доказывание как этап правоприминительного процесса / Т. В. Лукашкіна // Актуальні проблеми доказування в кримінальному провадженні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 року, м. Одеса). – Одеса, Юридична література. – 2013. – С. 30-36.
7. Лукашкіна Т. В. Теорія доказів у кримінальному судочинстві: навч.-метод. посібник / Т. В. Лукашкіна. – Одеса, «Фенікс». – 2012. – 54 с.

УДК 343.135

ПЕРЕБИЙНІС Світлана

ІНСТИТУТ МЕДІАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ЗАРУБІЖНИЙ І НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІРИ

В останній час все більшою увагою як науковців, так і практиків користуються альтернативні або позасудові способи вирішення конфліктів не лише в приватних галузях права, а й в публічних. До таких способів належить і медіація. Однак, якщо запровадження такого інституту в національну систему приватного права не викликає заперечень, то щодо реформування в цьому напрямку кримінального процесуального права тривають певні дискусії.

Медіація є однією з найпоширеніших форм так званого «відновного правосуддя» та походить від англ. *mediation* – посередництво. У соціаль-